

Wooningen in hout en leem getimmerd en met stroo gedekt: wonen en werken in Gellik in 1843¹

Rombout Nijssen

Een onderzoek door de administratie van het kadaster

1843 en de jaren daar rond is een periode waarvoor er meer dan voor andere delen van de negentiende eeuw bronnen bewaard zijn over het leven van de mensen in onze dorpen. België was meer dan tien jaar onafhankelijk, nieuwe administraties - zoals de diensten van het ministerie van financiën - kwamen op kruissnelheid, en die hadden systematisch vergaarde informatie nodig om te kunnen werken. Eén van die diensten was de administratie van het kadaster.

Gedurende heel het ancien régime was de gemeentelijke fiscaliteit grotendeels op het grondgebruik gebaseerd. Na de aanhechting van de Belgische provincies bij de Franse Republiek in 1795-1796 werden hier de Franse wetten op het kadaster van toepassing. In Limburg duurde het nog tot in de jaren 1840 voordat de hele operatie van het kadastraal opmeten en identificeren van de eigenaars achter de rug was. In die context werden door de provinciale directie van het kadaster te Hasselt in 1842 en 1843 de zogenaamde *processen-verbaal van afpaling* aangelegd. In deze dossiers bracht de administratie voor elke gemeente in Limburg de stukken bijeen die nodig waren om de gemeentegrenzen en de waarde van het onroerend goed vast te stellen. Deze dossiers worden nu in het Rijksarchief in Hasselt bewaard, en kunnen er door iedereen geraadpleegd worden.

Dat de oppervlakte van de percelen of de grootte van de woningen daarbij van belang was, is evident. Maar het kadaster keek verder dan dat. Ook de ligging van de gemeente, de kwaliteit van de wegen, de afstand tot de marktplaatsen, de gemiddelde prijzen van de veldvruchten op die markten, de aanwezigheid van een rivier die een watermolen kon aandrijven, eventuele industriële of handelsactiviteiten in de gemeente: het had allemaal invloed op de waardering van het vastgoed.

Eén van de voornaamste documenten in elk gemeentelijk dossier is het zogenaamde document 5, de *Tabel van klassificatie der grondeigendommen*. Voor Gellik werd dat document op 22 maart 1843 afgerond. Het biedt ons een *geschreven foto* van het dorp in die tijd. Het document bevat een algemene beschrijving van de gemeente, met bijzondere aandacht voor de afstand tot de voornaamste steden in de omgeving, de wegen, de waterlopen, de aard van de economische activiteiten, de bewoning en het inwonersaantal: dingen die een invloed kunnen hebben op de waarde van het onroerend goed. Vervolgens bevat het een indeling van de woningen, weiden, akkers, hooilanden, brouwerijen en andere onroerende goederen in klassen, met de vermelding van de geschatte jaarlijkse huuropbrengst, *het kadastraal inkomen* zouden wij zeggen, van die goederen.

De periode 1840-1845 is ook op monetair vlak een interessante tijd. België was sinds het najaar van 1830 onafhankelijk, maar er ging enige tijd overheen voordat men het eens werd over de nieuwe munt van het koninkrijk. In de wet van 5 juni 1832 werd vastgelegd dat de *frank* de Belgische munteenheid zou worden. De frank, zo zegt de wet, is een muntstuk van vijf gram zilver. Van dan af kon begonnen worden met de productie van de nieuwe munt. Niet alleen muntstukken van een frank moesten in voldoende grote aantallen aangemaakt worden, maar ook zilverstukken van vijf frank, twee frank, een halve frank en een kwart frank, en koperstukken van één, twee, vijf en tien centiemen, die nodig waren voor dagelijks gebruik.

In 1830 circuleerde hier vooral de Nederlandse gulden, die ongeveer dubbel zoveel zilver bevatte als de frank en dus ongeveer twee keer zoveel waard was, maar ook de Franse frank werd veel gebruikt. Ook oude munten, van voor de Franse tijd, waren nog in beperkte mate in omloop. De nieuwe Belgische munten werden aangemaakt vanaf 1832. De productie verliep echter zo langzaam dat de gulden nog jarenlang het belangrijkste betaalmiddel bleef. Toen de diensten van het kadaster in 1843 de waarde van het onroerend goed in Gellik vaststelden, drukten zij geldbedragen nog steeds in guldens uit. Geleidelijk aan zou de gulden in België uit circulatie gaan. De Franse frank daarentegen, die ook vijf gram zilver bevatte, en dezelfde waarde had als de Belgische frank, bleef nog decennialang een veel gebruikt betaalmiddel.

De gegevens van het kadaster van 1843 lichten ons in het bijzonder in over de woningen van destijds. Gellik had 531 inwoners. Het kadaster telde er 90 belastbare woningen. Het belastbaar inkomen daarvan varieerde van 210 gulden voor het kasteel van Kievith, van de familie Breuls, en 45 gulden voor de boerderij bij het kasteel, tot 3 gulden voor de *leeme hutten, den behoefligen tot schuilplaets strekkende*, waarvan er in Gellik nog 13 werden aangetroffen. De kerk en de pastorie waren als gebouwen van openbaar nut vrijgesteld van belasting, en werden door het kadaster niet in het overzicht opgenomen.

Van zestien woningen, die samen de eerste vier klassen uitmaakten, mag aangenomen worden dat zij grotendeels in baksteen gebouwd waren. De overige woningen in Gellik waren van hout en leem, meestal met een strooien dak.

De woningen in Gellik werden door de schatter en de controleur van het kadaster als volgt beschreven:

De huizen dezer gemeente worden in zeven klassen verdeeld, naer gelang der vrij merkbare verscheidenheden welke men tusschen de

zelve vindt.

Zij worden over het algemeen door de eigenaers zelve bewoont, of met de tot den landbouw dienende gebouwen en andere eigendommen verhuurt, meestal op mondelinge voorwaerden, geheime overeenkomsten of verbintenissen, welker gebrek aen geloofwaardigen vorm, belet om de zelve bij de schatting tot leidraad te kunnen bezigen. Uit hoofde van de onnauwkeurigheid, en het niet overeenstemmen der berigten, heeft men de zelve moeten rangschikken naer mate hunner uitgebreidheid, het minder of meerder regelmatige en geriefelijke van hunne inrigting, en den staet waer in zij zich bevinden.

Het kasteel van Gellick, toebehorende aen den heer Hendrik Breuls, grondeigenaer te Gellick, maekt alleen de eerste klasse uit. Het is wel, onlangs nieuw naer den modernen bouwaerd gebouwd, hegt en sterk, en biedende een aengenaeme verblijfplaats in den zomer aen. De tweede klasse bevat een enkel huis dienende tot boerderij, bevattende eene goede sterke wel doortimmerde woning, met nieuwe schoone en uitgestrekte landelijke gebouwen, het alles in den besten staet.

De derde en vierde klasse bevat huizen minder uitgestrekt en slechter gebouwd en minder gerijfelijk ingerigt, dienende tot kleine landhoeven en herbergen.

De vijfde en zesde klassen zijn meest alle in hout en leem getimmerd, dienen tot woning van kleine akkerlieden, ambachtslieden en dagloners, terwijl

De zevende klasse slechts zamengesteld is uit leeme hutten, bevattende gewoonlijk maer een vertrek met een deur en venster, en den behoeftigen tot schuilplaats strekkende.

Woningen in Gellik, 1843

Belastbaar inkomen (in gulden)	Aantal woningen
210	1
45	1

	21	4
	15	10
	9	24
	6	37
	3	13
Totaal	90	

Van de 90 woningen in Gellik lag het merendeel in het *centrum* bij de kerk. In het zuiden van de gemeente, in de gehuchten Briegden en Kompveld, lagen kleinere bewoningskernen. De wegen in Gellik lagen er nog precies zo bij als eeuwen eerder. Kasseiwegen waren er niet. Over het grondgebied van de gemeente liep wel een kiezelweg, die de steenweg van Tongeren op Maastricht verbond met de steenweg van Maaseik op Maastricht. Doordat de grond over het algemeen zanderig is, bleef Gellik grotendeels gespaard van het probleem dat men elders wel kende: in het winterseizoen, of zelfs wanneer het enkele dagen regenachtig was, waren de onverharde wegen zonder meer onbruikbaar. Het water herschiep de karrensporen, want meer waren die wegen niet, in modderpoe-len. Wie er zich in die periode met paard en kar op waagde, liep met zekerheid vast. Bovendien betekende de slechte staat van de wegen dat de laadcapaciteit van karren en wagens beperkt bleef. Algemeen werd aangenomen dat een paard op een verharde weg een wagen met twee ton last kon voorttrekken. Op onverharde wegen was dat minder, en in mod-derige sporen nog minder.

De tabel van klassificatie over de wegen in Gellik:

Den onlangs nieuwen aengelegden kiesel weg in den omtrek van de stad Maestricht, verbindende den grooten weg van Maeseijck op Maestricht aen die komende van de laetsgenoemde stad op Tongeren, doorloopt haer grondgebied in het zuid oostelijk gedeelte in de rigting van het noord oosten, naer het zuiden, op eene lengte van omtrent een en een half ad twee kilometer, blijvende omtrent eenen halven

kilometer afstands van het dorp.

Men vindt er verscheidene buurtwegen, welke goed onderhouden wordende, zich in tamelijken goeden staet bevinden, leverende nochtans des winters en regenachtige jaergetij eenige moeilijkheid aen het vervoer op.

Takken van bomen en hagen langs de wegen, die het verkeer konden belemmeren, moesten jaarlijks in het voorjaar door de eigenaars van de belendende percelen gesnoeid worden. Van het hout dat dat opleverde werden mutsaarden voor de broodoven gemaakt.

In veel gemeenten kregen de buurtwegen jaarlijks na de winter een onderhoudsbeurt. Dat gebeurde met de middelen die er waren, en dat was dikwijls niet veel meer dan aarde en houtafval om de gaten in de wegen te vullen, en een aantal karrevrachten stenen. De dorpingen die voor dit onderhoudswerk de handen uit de mouwen staken, mochten een bepaald bedrag van de door hen verschuldigde gemeentebelastingen af-trekken. De waarde van een werkdag werd jaarlijks door de bestendige deputatie vastgesteld. In 1842 was dat 80 centiemen. Voor een dag werk met een paard, ingespannen of niet, mocht men 2 frank in rekening brengen, en voor een dag vrachtvervoer met een kar die door een os getrokken werd, 1,5 frank.

De kantonnier²

Het dagelijks onderhoud van de buurtwegen was destijds toevertrouwd aan zogenaamde *kantonniers*. Zij werden aangesteld door de bestendige deputatie, en betaald door de gemeenten waarin zij werkzaam waren, volgens een door de bestendige deputatie vastgestelde ver-deelsleutel. Hun jaarwedde bedroeg 300 frank.

Voor Gellik werd op 2 maart 1842 Martin Bosch van Mopertingen

tot kantonnier aangesteld. Hij moest wekelijks anderhalve dag besteden aan de wegen in Mopertingen en anderhalve dag aan de wegen in Veldwezelt, één dag aan de wegen in Hees en één dag aan de wegen in Zutendaal, en telkens een halve dag aan de wegen in Eigenbilzen en in Gellik. De gemeenten Mopertingen en Veldwezelt droegen ieder 75 frank aan zijn jaarwedde bij, Hees en Zutendaal ieder 50 frank, en Eigenbilzen en Gellik ieder 25 frank.

Buiten de woningen merkten de controleurs van het kadaster in Gellik nog een windmolen op waarvan zij het kadastraal inkomen vaststelden.

De aanwezigheid in het dorp of in de naaste omgeving van een rivier met voldoende debiet om een watermolen aan te drijven was van grote betekenis. Omzeggens iedereen in onze dorpen bakte immers zijn eigen brood. Meel werd weinig verhandeld. De boeren teelden zelf het graan dat zij nodig hadden, en andere dorpsbewoners kochten graan bij de boeren. Om de twee tot drie weken ging men met een zak graan - rogge, spelt of tarwe - naar de molen om het tot meel te laten malen. De reden waarom men geen grotere hoeveelheden ineens liet malen, lag in de beperkte houdbaarheid van meel. Het gedorste, niet gemalen graan was erg lang houdbaar, op voorwaarde dat het droog bewaard werd. Meel was veel gevoeliger voor vocht, en kon niet lang bewaard worden zonder te bederven. Wie gebruik kon maken van een molen in het eigen dorp kon dus op dit punt veel efficiënter werken dan iemand die twee dorpen verder reizen moest.

De windmolen in Gellik was in het bezit van Joseph Boonen, die hem zelf uitbaatte. Het molengebouw was van hout, met een dak van leien. De wieken dreven twee paar molenstenen aan. Het feit dat de molen anderhalve kilometer van de dorpskom verwijderd lag, en dat hij niet op een hoogte lag, werden door de diensten van het kadaster als nadelen van deze molen aangegeven. Het jaarlijks netto inkomen van deze molen werd op 150 gulden geschat.

Mathijs Frison bezat in Gellik een *stroopziederij in een gebouw in briksteen getimmerd, met pannen gedekt, aen de woning annex, bevattende eenen ketel en een pres*. De diensten van het kadaster stelden het kadastraal inkomen ervan vast op niet meer dan 4 gulden per jaar.

Voorts was er in het dorp nog een brouwinstallatie, die bestond uit een ketel van 1310 liter, twee kuipen van respectievelijk 2520 en 1160 liter, en een onderbak van 186 liter. Hoewel zij in 1843 al *zedert langen tijd buiten werking* was, werd haar eigenaar Winand Martens toch nog op een verondersteld inkomen van 8 gulden getaxeerd.

In verhouding tot nu, was de veestapel op elke boerderij in 1843 vrij beperkt. Dit had vooral te maken met de beperkte beschikbaarheid van voeder voor de dieren. De dieren leefden vooral van de opbrengst van grasland, dat zij afweidden, of waarvan de opbrengst gehooïd werd om hem in de winter te vervoederen. De grootte van de rundveestapel stond rechtstreeks in verhouding tot de oppervlakte grond die gebruikt kon worden om hun voeder te telen.

Schapen werden niet in afgesloten weiden gehouden, maar gehoed. Het grootste deel van hun voeding zochten zij bijeen langs de wegen, op de akkers waarvan de oogst ingeschuurd was en op braakland. Voor de winter werden de oude dieren en de overvloedige jonge bokken geslacht. Alleen de jonge ooiën, waarvan men verwachtte dat zij na de winter lammeren zouden werpen, werden de winter door gehouden.

Varkens werden in 1843 ook nog gehoed: zij zochten onder het toezicht van een varkenshoeder zelf hun kost bijeen langs de wegganten, in hakhoutbosjes, of op de akkers waarvan de oogst weggevoerd was. Daarnaast werden zij gevoed met het afval dat de boerderij voortbracht: de aardappelen die te klein waren voor menselijke consumptie, de aardappel-schillen, en andere afval uit tuin en keuken. Zelden hield men er meer dan twee.

Paarden waren in Gellik de voornaamste trekdiere. Ossen, stierenkalveren en uitgemolken koeien probeerde men vet te mesten om ze op de markten in de steden aan de slagere daar te verkopen. Op de grotere boerderijen waren er enkele stieren.

De verkoop van dieren, van boter en van andere hoeveproducten was de enige handel die geld naar Gellik bracht.

Akkers en weiden

De heide was in 1843 in Gellik nog goed voor 189 ha, en bedekte daarmee één vijfde van de oppervlakte van de gemeente. Bijna de helft van de oppervlakte van de gemeente - 424 ha van de 899 - bestond uit akkerland. Boomgaarden, weiden en hooiland besloegen 8% van de oppervlakte van de gemeente. Veel meer dan vandaag waren er destijds grote verschillen in de vruchtbaarheid en dus in de opbrengst van het ene veld tegenover het andere. De akkers werden door het kadaster in vijf categorieën onderverdeeld, waarvan de waarde geschat werd op een bedrag tussen 31 gulden per jaar per hectare voor de beste grond - *zachten mul-len leemgrond* die 28 centimeter diep bewerkt werd, en waarop men tarwe, rogge, haver, klaver, paardenvoeder en aardappelen teelde - en 6 gulden per jaar voor de *ligte kwade heide grond met kieselsteenen vermengd, van eene gemakkelijke beploeging maer van geringen opbrengst*, die slechts 10 centimeter diep bewerkt werd, waarop men rogge of boekweit teelde, en die men om de drie jaar braak liet liggen.

De voornaamste teelt was de graanteelt: tarwe, rogge, gerst en haver. Aardappelen waren een even belangrijk voedingsbestanddeel, en in de tuinen werden groenten en kleinfruit geteeld. Als diervoeders werden *paerdenboonen*, haver en klaver gezaaid. De hooilanden werden eens of twee keer per jaar gehooid. Dat hooi diende als wintervoorraad voor de runderen en schapen die de winter door gehouden werden.

Het verslag van de inspecteurs van het kadaster licht ons ook in over de teeltschema's die gehanteerd werden om de gronden maximaal te laten renderen. De beste akkers in het dorp werden afwisselend bebouwd met aardappelen, tarwe, rogge, klaver, weer tarwe en haver, zonder dat zij tussendoor braak bleven liggen. Op minder vruchtbare akkers werd meer rogge geteeld, en op de minst vruchtbare grond groeide boekweit.

De tuinen in het dorp waren grotendeels met hagen afgezet, met weinig fruitbomen beplant en volgens het kadaster goed onderhouden. Zij werden een derde hoger of even hoog getaxeerd als de beste akkers. Van de groenten die men er teelde waren de ambtenaren niet erg onder de indruk: het waren veelal *grove groentens tot gebruik van den landman*.

De weiden lagen grotendeels in de onmiddellijke omgeving van de boerderijen. Hooiland trof men op de laagst geleden delen aan. Omwille van hun hoge netto-opbrengst en lage onderhoudskosten werden deze gronden door het kadaster als meer waardevol dan het akkerland beschouwd.

Bossen waren er weinig. Goed 6% van de oppervlakte van de gemeente was bebost. Het ging meestal om minder goed gelegen percelen, waarop dennenbomen geplant werden of waarop hakhout groeide. Om de zes tot acht jaar werd het hakhout gekapt, waarna zich op de stronken die waren blijven staan nieuwe scheuten ontwikkelden, die dan jaren later weer gekapt werden. Het hout diende voor het stoken van de haarden en van de broodovens. Naargelang de opbrengst van het brandhout, en naargelang er meer of minder rechte eiken tussen groeiden, werden deze percelen op 5, 10 of 15 gulden per hectare geschat. De rechte eiken die tussen het hakhout stonden, liet men doorgroeien voor timmerhout. De dennenbossen werden naargelang de kwaliteit van de bomen die er op groeiden, op 4, 7 of 11 gulden per hectare getaxeerd.

In Gellik maakte het kadaster in 1843 onderscheid tussen vijf categorieën akkers, die verschilden in vruchtbaarheid en in opbrengst. Ook tuinen, weiden, hooilanden en bossen, en zelfs de heide, werden naargelang hun ligging en hun opbrengst in klassen verdeeld.

Bouwlanden

De bouwlanden zijn verdeeld in vijf klassen naer de onderstaende verscheidenheden:

Eerste klasse

De eerste klasse bevat eenen zachten mullen leemgrond, hebbende eenen laeg groeiaerde van omtrent 28 duimen, van eene gemakkelijke bewerking, en rustende op eenen goeden leem. Deze gronden braken zelden, en zulks alleen om de zelve te zuiveren, men bouwt er voornamelijk tarwe, rogge, haver, klaver, paerdenvoeder en aerd-appelen.

Men begroot den hectare op 31 gulden.

Tweede klasse

De tweede klasse is eenen ligten leemgrond met zand vermengd, van eene gemakkelijke bewerking, en waer van de laeg groeiaerde 20 ad 25 duimen betreft, rustende op eenen ondergrond van nog ligteren met zand vermengden leem. Men bouwt er dezelfde voortbrengselen als op de eerste klasse en men begroot den hectare op 25 gulden.

Derde klasse

De derde klasse is zamengesteld uit twee verschillende aerdesoorten: 1° uit eenen ligten leem met zand vermengd, hebbende ongeveer 15 ad 18 duimen groeiaerde, en rustende op eenen kouden natten ondergrond; 2° uit fijne zachte zandgrond met een weinig leem vermengd, ook weinig onkosten voor de bebouwing veroorzakende, hebbende omtrent achttien duimen groeiaerde, en rustende op eenen ondergrond van de zelfde aerdsoort, de landbouwers zijn in het gebruik deze landen een op de zes te laten rusten, men bouwt er voornamelijk rogge, weinig tarwe, haver en klaver.

Men schat de hectare op 17 gulden.

Vierde klasse

Deze klasse bestaat uit eenen scherpen zand met eenige steenen vermengden grond, van eene gemakkelijke bewerking, hebbende ongeveer eene diepte groeiaarde van 15 duimen, en rustende op dezelfde aerdesoort, men bouwt er omtrent dezelfde voortbrengselen als op de derde klasse, dezen grond door zijne weinige vastigheid en vruchtbaerheid heeft veele bemesting noodig, en behoudt gedurende de warme zomers geene genoegzaame vochtigheid om de groeiende planten te voeden. Deze landerijen braken gewoonlijk een op de zes jaren.

Men begroot den hectare op 11 gulden.

Vijfde klasse

De vijfde klasse is zamengesteld uit eenen ligte koude heidegrond, met kieselsteenen vermengd, van eene gemakkelijke beploeging maer van geringen opbrengst, hebbende slechts 8 ad 10 duimen groeiaarde, en rustende op eenen magere koude heidegrond. Deze landen moeten eens op de drie jaeren braken.

Ook heeft men hen slechts eene waarde toegekent per hectare ad 6 gulden.

Tuinen

De tuinen liggen bij de woningen en zijn in twee klassen verdeeld.

Eerste klasse

De tuinen der eerste klasse zijn op grond van de eerste klasse der bouwlanden gelegen, met eenige hoogstammige vruchtboomen beplant, met levende heggen omringd, en waer in groenten met eenige zorg voor eigen gebruik van den eigenaer geteelt worden, hunne gunstige ligging bij de woningen laten overigens eene gemakkelijke en overvloedige bemesting toe. Alle deze voordeelen in het oog houdende, zoo heeft men vermeent de zelve een vierde hooger te moeten schatten dan de bouwlanden der eerste klasse,

Dus den hectare op 39 gulden

Tweede klasse

Detuinen der tweede klasse insgelijks bij de woningen op zandachtigen grond gelegen, slechter omtuind dan die der eerste klasse, met weinige kwijnende vruchtboomen beplant, en waer in alleenlijk groeve groentens tot gebruik van den gemeenen landman geteeld worden, men vermeent dat den opbrengst die der bouwlanden van de eerste klasse niet te boven gaet.

Dus begroot men den hectare op 31 gulden.

Boomgaerden

De boomgaerden in deze gemeente bestaan uit door heggen of opgeworpene grachten ingeslotene, en in de nabijheid der woningen gelegene stukken grond, beplant met vruchtboomen van onderscheidene soorten, als appel, pere en noteboomen, tusschen de zelve vindt men de oppervlakte met graszoden bedekt. Zij worden in drie klassen verdeeld.

Eerste klasse

De boomgaerden van de eerste klasse bevinden zich in het algemeen op grond van de eerste klasse der bouwlanden, gedeeltelijk met oude en jonge appelboomen en pereboomen regelmatig beplant, leverende daer en boven eene goede voedzaeme beweiding op. De opbrengst der boomen gevoegd bij die der beweiding, als mede in aenmerking nemende hunne gunstige en voordeelige ligging bij de woningen, zoo heeft men geoordeeld deze boomgaerden een vierde hooger te moeten begrooten dan de bouwlanden der eerste klasse, dus den hectare op 39 gulden.

Tweede klasse

De boomgaerden van deze klasse bevinden zich meest op zandachtigen grond, minder geschikt tot het opkomen der boomen, derzelver beplanting is soms onregelmatig en deels hernieuwd, zij leveren eene gezonde en overvloedige beweiding op. De nadelen der beplanting in aenmerking nemende, heeft men dezelve eene begrooting toegekent per hectare ad 29 gulden.

Derde klasse

Is insgelijks bij de woningen op scherpen met steenen vermengden grond gelegen, den welken zeer weinig geschikt is tot het groeien der boomen, dewelke ook van zwakke opkomst zijn, als mede de daer tusschen staende beweiding.

Men schat den hectare op 18 gulden.

Weiden

De weiden dezer gemeente zijn niet verre van de woningen gelegen, zijn met levende heggen of opgeworpene grachten omringd, zij worden niet te best onderhouden, zij ontvangen geene andere bevochtiging dan die der regens, zij worden in drie klassen gerangschikt.

Eerste klasse

De eerste klasse der weiden is op zandachtigen grond en soms in eene zachte helling gelegen, opleverende eene weinige overvloedige beweiding, die tevens van middelmatige hoedanigheid is, men heeft aen de zelve ook slechts eene begrooting gegeven per hectare ad 17 gulden.

Tweede klasse

Deze bevindt zich insgelijks op zandachtigen grond, en soms ongelijk gelegen en met kanadas boomen beplant, gevende eene middelmatige beweiding, welke langzaam aangroeit en van zeer middelbare hoedanigheid is.

Men begroot den hectare op 11 gulden.

Derde klasse

De weiden van de derde en laatste klasse bevinden zich op eene zeer slechten zwarten heidegrond, meestal tusschen de bosschen, opleverende eene magere schrale beweiding, met veele nadelige planten vermengd. Ook heeft men slechts aen deze eene begrooting toegekent per hectare ad 6 gulden.

Hooilanden

In het algemeen bevinden zich de hooilanden in de vochtige laegten,

Op basis van de eerste kadastrale opmetingen vervaardigde de cartografische dienst van het leger voor iedere gemeente een eerste topografische kaart, de zogenaamde *kadastrale reductie*. Die van Gellik werd in 1849 afgewerkt.

en gedeeltelijk langs de kleine beek welke dezelve soms kan bewateren, zij worden in drie klassen gerangschikt.

Eerste klasse

De eerste klasse der hooilanden is gelegen op ligten leemgrond, in eene kleine laegte, ontfangende de regenwateren der omliggende landerijen, kunnende daer en boven besproeidt worden door een klein beekje, hetwelk deze hooilanden op den bovenkant aenpaelt, leverende een tamelijk overvloedig en van goede hoedanigheid hooi op, hun nagras of daer bij gelijk staende beweiding kan op een vierde van de waarde van den eersten snid berekent worden.

Men begroot den hectare op 33 gulden.

Tweede klasse

Bevat eenen leemgrond met veel zand gemengd, eenigzins hooger dan de voorgaende gelegen, brengende een gras op van tamelijke goede hoedanigheid maer weinig overvloedig, zij worden maer eens 's jaers gemaaidt en het nagras wordt gewoonlijk door het vee afgegraest.

Den hectare wordt begroot op 25 gulden.

Derde klasse

De hooilanden dezer klasse liggen op moerassigen grond, veroorzaekende menigvuldige werkzaemheden voor het droogmaken en ontlossing der wateren, leverende een weinig en van slechte hoedanigheid gras op, derzelver oppervlakte is dusdanig nat en moerasig, dat de beweiding van het nagras bij regenachtige jaren volstrekt onmogelijk is, daer en boven is hetgras zuur en vermengd met veele water en andere nadeelige planten.

Men begroot den hectare op 11 gulden.

Bosschen

De bosschen zijn zamengesteld uit hakhout gemengd met eenige opgaende boomen, men heeft dezelve in drie klassen gerangschikt:

Eerste klasse

Is op grond van de derde klasse der bouwlanden gelegen, wel bezet

met eike, eschen, berken en else struiken, tusschen de welke men eenige opgaende eike en witboomen vindt. Daer en boven zijn dezelve in de nabijheid van het dorp vlakkig gelegen, en dienvolgens van een gemakkelijken toegang en bebouwing. Zij worden gewoonlijk alle zes jaren gekapt.

Men schat den hectare op 15 gulden.

Tweede klasse

Deze is op zandachtigen grond gelegen, zij hebben eene gemakkelijke toegang, doch niet zeer gunstig voor het opkomen van het schaerhout, bestaende uit eike, eschen en andere struiken als mede van de weinige daer tusschen staende opgaende boomen, zij worden meestal alle 8 jaren gekapt, en men heeft geoordeeld dezelve een derde laeger te moeten schatten dan die der eerste klasse, dus den hectare op 10 gulden.

Derde klasse

De bosschen der derde klasse zijn op heidegrond gelegen, slecht bezet met elsen en berke struiken, als mede eenige slecht aenkomende en kwijnende dennen, hebbende eene tamelijke moeilijken toegang, als zijnde van het dorp verwijderd en bergachtig gelegen, deze bosschen hebben geene regelmatige kapping en men heeft hen slechts de helligt der werde van de voorige klasse toegekent, dus den hectare op 5 gulden.

Dennebosschen

De dennebosschen dezer gemeente zijn in drie klassen verdeeld, naer gelang van den grond waer op zij gelegen zijn.

Eerste klasse

De eerste klasse is gelegen op eenen grijsen zandgrond, rustende op eenen ondergrond van zand van eene geelachtige kleur, voordeelig voor het opkomen der dennen, welke ook eene aenzienlijke hoogte en dikte bereiken, hebbende daer en boven eenen gemakkelijken toegang, als zijnde vlakkig en niet verre van het dorp gelegen.

Men begroot den hectare op 11 gulden.

Tweede klasse

Die der tweede klasse zijn gelegen op eenen ligten zandgrond, met steen vermengd, weinig geschikt tot het opkomen der harstachtige planten, de dennen zijn er ook van eene ongelijke en middelmatige groei, op verschillende plaetsen blijft hunnen wasdom staken. Men begroot den hectare op 7 gulden.

Derde klasse

De dennebosschen der laetste klasse bevinden zich op steenachtigen heidegrond, der zelve ligging is in het algemeen zeer bergachtig en van eenen moeilijken toegang, voor den uitvoer. De dennen zijn er van eene zeer slechte en kwijnende opkomst, ook heeft men slechts den hectare geschat op 4 gulden.

Vijvers

De vijvers dezer gemeente worden in twee klassen gesteld.

Eerste klasse

Deze vijvers zijn tusschen de dennebosschen en de heide in de nabijheid van het dorp gelegen, ontvangende het noodige water van eene bron, zijnde nochtans niet zeer gunstig tot het kweken van de gemeente visschen met welke zij bevolkt zijn, uit hoofde van den steenachtigen bodem waer op zij gelegen zijn.

Men schat de opbrengst van den hectare op 9 gulden.

Tweede klasse

Deze bevindt zich in de heide, verwijderd van de woningen gelegen, geen ander water ontvangende dan de regenwaters afkomende van de heide, en het uitkomende water der moerassen en modder, zijnde diensvolgens slecht geschikt tot het aangroeien en kweken der visschen, en rustende daer en boven op eenen zeer steenachtigen grond, zoo dat het water zeer koud en scherp is.

Men begroot den hectare op 3 gulden.

Heiden

De heiden zijn verdeelt geworden in twee klassen:

Eerste klasse

Is eenen heidegrond bezet met heideplanten, brengende eene magere en schrale beweiding voor het vee en de schapen op, zijnde grootendeels onderhevig aen verbetering ende kunnende zelfs gedeeltelijk tot de bebouwing overgebracht worden.

Men begroot den hectare op 0,50 gulden.

Tweede klasse

De tweede klasse is eenen mageren schrale heidegrond, brengende weinig en om zo te zeggen geene heide tot voeding van het vee op. Deze gronden zijn aen verbetering weinig vatbaer. Men begroot den hectare op het minimum: 0,25 gulden.

Moerassen

De moerassen dezer gemeente geen verschil onder malkanderen opleverende, heeft men dezelve in eene en dezelfde klasse gesteld. Dit zijn zeer natte en laege plaatsen in de heide gelegen, zijnde het grootste gedeelte van het jaer onder water, niets voortsbrengende dan eenig lisch en riet dienende tot strooizel van het vee.

Men begroot den hectare op het minimum: 0,25 gulden.

Struwellen

De struwellen zijn gelegen op de slechtste hoedanigheid van grond, hier en daer bezet met eenige kwijnende struiken schaerhout van zeer geringen opbrengst. Deze gronden zijn voor geene verbetering vatbaer.

Men begroot den hectare op 2 gulden.

Schaepsweiden

De eenige klasse schaepsweide is zamengesteld uit weg en bergkanten, welke begroest zijnde, eene magere en schrale beweiding voor de schapen opleveren. Ook heeft men slechts aen deze gronden eene waerde toegekent per hectare ad 1 gulden.

En hoeveel brengt dat op?

De bepaling van het jaarlijks te verwachten inkomen uit de verschillende soorten grond was weldoordacht. Voor elke categorie van akker werd eerst de vruchtwisseling bekeken: de meeste gronden werden immers volgens een vast patroon jaarlijks met andere vruchten bezaaid. In Gellik werden de akkers van de eerste klasse bewerkt in een zesjarige cyclus. In het eerste jaar werden zij voor één vierde met aardappelen beplant, voor één vierde braak gelaten, en voor de helft met paardenbonen bezaaid. Het tweede jaar werden zij voor de helft met tarwe en voor de helft met rogge bezaaid. Het derde jaar werd weer rogge gezaaid, en het vierde jaar klaver. Het vijfde jaar tarwe, en het zesde jaar haver.

Vervolgens werd nagegaan hoeveel men gemiddeld per hectare van die vruchten kon oogsten. Op de beste grond was dat het eerste jaar 37,50 hectoliter aardappelen en een halve hectare paardenbonen. Het tweede jaar leverde de grond 6,75 hectoliter tarwe op en 8 hectoliter rogge, het derde jaar 15 hectoliter rogge en het vierde jaar een hectare klaver. Voor het vijfde jaar werd uitgegaan van een oogst van 14 hectoliter tarwe per hectare, en het zesde jaar nog 23 hectoliter haver.

Aan de gemiddelde prijzen van de laatste jaren op de markt van Maastricht, was de waarde van de aardappelen van het eerste jaar 59,25 gulden, en de waarde van de halve hectare paardenbonen werd geschat op 17,02 gulden. Het tweede jaar werd uitgegaan van een marktwaaarde van 54,81 gulden voor de 6,75 hectoliter tarwe en 47,68 gulden voor de 8 hectoliter rogge. De 15 hectoliter rogge van het derde jaar zou 89,40 gulden moeten opbrengen, en de klaver die in het vierde jaar groeide zou 51,06 gulden moeten opbrengen. De tarwe van het vijfde jaar kon 113,68 gulden opbrengen, en de haver van het zesde jaar kon geschat worden op een handelswaarde van 68,08 gulden. Over zes jaar bracht een hectare van deze grond dus veldvruchten op met een marktprijs van 500,98 gulden.

Na de opbrengsten, werden de kosten onder de loep genomen. Die 500,98 gulden was immers geen zuivere winst. In de eerste plaats moest de grond klaar gemaakt worden om bezaaid te worden. Hij moest geploegd, geëgd, en weer gelijk gemaakt worden. Nauwkeurig werd onderzocht hoe vaak de grond op een periode van zes jaar deze bewerkingen nodig had. Zo kwam men op een periode van zes jaar, met de voorgaande vruchtwisseling, aan 10,50 beploegingen. De kost daarvan werd op 10 gulden per beploeging gerekend, zodat voor deze kostenpost 105 gulden ingebracht mocht worden.

Ook zaaien kost geld. Het plantgoed voor de aardappelen en de paardenbonen van het eerste jaar kostte 9,48 en 8,94 gulden. Het tweede jaar was voor 8,12 gulden zaaigoed voor tarwe nodig en voor 5,21 gulden rogge. Het derde jaar werd weer voor 10,43 gulden rogge uitgezaaid, en het vierde jaar voor 6,06 gulden klaverzaad. De tarwe voor het vijfde jaar kostte 16,24 gulden, en de haver voor het zesde jaar kostte 8,88 gulden.

Het loon voor de zaaier werd ook niet vergeten: destijds werd hier 35 centiemen betaald om één hectare in te zaaien. Over zes jaar werd het land vijf en een halve keer in zijn geheel ingezaaid. Samen kostte dat 1,92 gulden aan werktijd. De kosten voor het planten, aanhogen, zuiver houden, uitdoen en naar de boerderij voeren van de aardappelen werden geschat op 13,43 gulden.

Daarmee was de boer nog niet uit de kosten. De hoeken en kanten van de percelen, waar hij met de ploeg niet bij kon, moesten met de schop omgegraven worden, er moesten afwateringsgrachten gegraven worden - de akkers waren immers nog niet gedraineerd -, het onkruid moest uitgetrokken en verzameld worden en de distels moesten uitgestoken worden. In de oogsttijd moest het koren gemaaid, gebonden en opgezet worden in schoven en vervolgens op wagens geladen en ingeschuurd worden, en in de winter moest men het dorsen en wannen. De kosten voor al deze werkzaamheden begrootte men op 64,77 gulden voor een cyclus

van zes jaren. Voor de klaver, waarvan men aannam dat die op het veld verkocht werd, werden geen oogstkosten in aanmerking genomen.

Dan waren er nog kosten van onderhoud, *zoo als het vernielen der mol-
len, muijzen, slakken en andere nadeelige dieren en insecten, en de mid-
delen tot verzekering van de eigendommen tegen verwoestingen* - be-
doeld werd het onderhouden van de omheiningen van het veld, om de
dieren die langs de wegen gehoed werden van het veld te houden - die
begroot werden op 10,02 gulden per hectare over een periode van zes
jaar.

Tot slot werd nog rekening gehouden met de kosten voor het vervoer
van de mest naar het land en het vervoer van de vruchten naar de markt.
Men ging er van uit dat deze posten samen 9,41 % *van den gezamentlijke
onzuivere opbrengst* of 47,14 gulden uitmaakten.

Door al deze kosten op te tellen kwam men aan 315,64 gulden onkosten
op zes jaar. Dat bedrag werd afgetrokken van de bruto-opbrengst van
500,98 gulden, zodat *den zuiveren opbrengst* op zes jaar nog 185,34
gulden bedroeg. Dat bedrag werd dan gedeeld door zes, hetgeen bete-
kende dat de jaarlijkse netto-opbrengst van een hectare van de beste akker-
grond in Gellik door de diensten van het kadaster begroot werd op 30,89
gulden, of afgerond 31 gulden.

In zoverre de diensten van het kadaster juist zaten met hun berekening,
betekende dat, dat de kosten ruim 63% van de bruto-opbrengsten be-
droegen. Voor de akkers van de tweede klasse was dat 65,50%, voor die
van de derde klasse 68 %, en voor de vierde en vijfde klasse zelfs 72 en
74%.

(Slot volgt)

Vergaderingen

Donderdag 24 mei 2012 om 19.30 uur zal **Tony Joosen** een lezing verzorgen met als onderwerp **‘Thorn, een stadje voor Dames. Verhalen en relaties om boeken vol te schrijven’**. Hij zal deze voordracht documenteren a.h.v. een powerpointpresentatie.

In de maand juni voorzien we geen lezing, maar hopen we u terug te zien op onze **Daguitstap** :

Zaterdag 16 juni 2012

Traditioneel organiseren we ook dit jaar weer een jaarlijkse daguitstap. Dit jaar kozen we voor een bezoek aan Den Bosch (’s Hertogenbosch). Den Bosch werd in 2010 verkozen tot Hoofdstad van de Smaak en in 2011 weer gekozen tot meest gastvrije stad van Nederland. Deze Bourgondische Brabantse hoofdstad is één van de gezelligste steden van Nederland en heeft heel veel te bieden. Steeds meer mensen trekken er naartoe om deze stad te ontdekken. Je kan er winkelen in typische kleine straatjes, lekker eten in één van de vele restaurants, een biertje drinken in de gezellige cafés en natuurlijk ook een kennismaking met de culturele en historische achtergrond kan je hier niet links laten liggen.

Alle reden dus voor een bezoek en je zal zien dat een dagje Den Bosch niet genoeg is om deze stad goed te leren kennen.

Programma:

- 8.00 uur - Vertrek aan het Cultureel Centrum van Lanaken
- 10.00 uur - Koffie of thee met een Bossche Bol (typisch voor deze streek) in café Cinq.
- 11.00 uur - Cultureel, historische stadswandeling.
Deze wandeling brengt u door het eeuwenoude centrum van ’s Hertogenbosch, waarbij een gids u alles vertelt over de vele bezienswaardigheden van het prachtige oude stadscentrum.

- 12.30 uur - Lunch in het sfeervolle Café Cinq, gelegen aan het Paradeplein en met zicht op de kathedraal St.-Jan (2 soorten soepen - stokbroodjes en zachte bolletjes, zowel wit als bruin, keuze uit diverse soorten beleg + huzarenslaatje en kroket).
- 15.00 uur - Bezoek aan de kathedraal St.-Jan.
Onder leiding van een gids krijg je tijdens deze rondleiding alle bezienswaardigheden te zien die deze prachtige kathedraal rijk is.
- 16.30 uur - Nog even tijd om te kuieren langs de vele winkelstraatjes of nagenieten op een terrasje.
- 17.30 uur - Vertrek richting Lanaken

‘s Hertogenbosch

De stad ontstond in het midden van de 12de eeuw en is gelegen aan de samenvloeiing van de rivieren de Aa en de Dommel. Ruim achthonderd jaar geleden stichtte Hertog Hendrik I de vestingstad in het noordelijk deel van zijn hertogdom Brabant, op de plaats van de markt. De stad was aanvankelijk nauwelijks groter dan het marktplein, maar wel ommuurd. Eeuwenlang was 's Hertogenbosch een echte vestingstad, een druk soldatencentrum vol kazernes. De natuurlijke vertakkingen van de riviertjes kwamen door de snelle uitbreiding van de stad binnen de vesting te liggen.

Zo is de Binnendieze ontstaan, die aanvankelijk nog als waterweg dienst deed, maar eertijds slechts riool- en grondwater vervoerde. In de jaren zestig meende het gemeentebestuur, het kostbare onderhoud van het dure riool meer dan beu, krachtig te moeten ingrijpen 'in de versleten structuur van de Bossche binnenstad'. Een kleine, maar felle oppositie wist de Binnendieze van de ondergang te redden. Na 25 jaar restauratie straalt de Binnendieze weer in alle pracht en praal. Bij één of ander bezoek aan deze stad is ook een tocht over de binnenstadse watergangen beslist een aanrader.

Na de restauratie van de Binnendieze is een begin gemaakt met het opknappen van de vestingwerken. De wandeling langs hekels, rondelen en bastions is mooi, maar vergt soms enig inlevingsvermogen. Door de Kring

Vrienden van 's Hertogenbosch zijn verschillende wandelingen uitgestippeld : stadswandeling, wandeling Jeroen Bosch en vestingwandeling om de vestingwerken 'herkenbaar' te maken in de stad.

Sint-Janskathedraal

De Sint-Janskathedraal in de binnenstad van 's Hertogenbosch wordt veelal beschouwd als het hoogtepunt van de Brabantse gotiek. De Sint-Jan staat op de hoek van de Parade en de Torenstraat waaraan zich de hoofdingang bevindt. De kathedraal imponeert door zijn omvang en enorme rijkdom aan beeldhouwwerk. Uniek in Nederland zijn de dubbele luchtbogen en uniek in de wereld zijn de 96 luchtboogfiguren.

De kathedraal werd oorspronkelijk als parochiekerk gebouwd en werd in 1366 tot kapittelkerk en in 1559 tot kathedraal van het nieuwe bisdom 's Hertogenbosch verheven.

Op 22 juni 1929 kreeg de kathedraal de eretitel basiliek. Het is qua vorm een kruiskerk, meer specifiek een kruisbasiliek. De kerk behoort tot de top 100 der Nederlandse UNESCO-monumenten en is een zogenaamd Kanjermonument dat extra financiële steun krijgt van de Nederlandse overheid.

De grootste lengte bedraagt 115 meter, de lengte van het dwarsschip 62 meter. De gewelfhoogte in het middenschip bedraagt 29 meter, de hoogte van het koepelgewelf 41 meter, de daknok van het schip ligt 39 meter boven de grond. De westtoren is 73 meter hoog en de hoogte van de vieringkoepel meet 63 meter.

Met de historische rondleiding en het bezoek aan de Sint-Janskathedraal in 's Hertogenbosch, zal deze uitstap vast en zeker voor iedereen een aangename en boeiende dag worden.

Prijs voor deelname :

Keuze 1 = Geleide bezoeken + koffie met Bosschebol = 35 euro

Keuze 2 = Geleide bezoeken + koffie met Bosschebol + lunch = 45 euro

Indien je aan deze uitstap wil deelnemen, vragen we **vóór 1 juni** het bedrag van uw keuze over te schrijven en dit op rekening: IBAN BE60 7785 9410 7170 BIC GKCCBEBE t.a.v. Guido Maesen, Pannestraat 40, 3620 Lanaken.

Gelieve ook uw ‘Keuze 1 of Keuze 2 bij de betaling te vermelden.

De kathedraal Sint-Jan aan de Parade.

Mededelingen

Gouden huwelijksfeest

Op zaterdag 14 april vierden dhr. en mevr. Mechels-Vansichen Gerard en Annie hun Gouden Huwelijksfeest.

Vanwege het bestuur en de leden van onze K.G.O.S.S.U.-Lanaken wil-

len wij de feestelingen nog van harte feliciteren met dit huwelijksjubileum!

Reuzen in Limburg

Van 1 t/m 11 juli 2012 is Genk een Reuzenstad. Dan loopt er in de Bibliotheek van Genk een tentoonstelling over 'Reuzen in Limburg'. Tegelijkertijd wordt het boek 'Reuzen in Limburg', een luxe-uitgave in vierkleurendruk, te koop aangeboden aan de prijs van 40 euro, inclusief een CD met 12 reuzenliedjes. In dit boek komen ook de 5 reuzen uit Lanaken aan bod.

Op zondag 8 juli organiseert men er de stoet 'Kijk, daar is de reus!'. De bedoeling is om de Limburgse reuzen en hun gilden door de stad te laten trekken.

Gouwdag te Dilsen-Stokkem

Deze heeft plaats op zaterdag 19 mei in het Cultureel Centrum van Dilsen. Tijdens de voormiddag staan er 3 referaten op het programma:

-om 9 u 30 schetst dr. Roger Janssen, Kruisheer te Maaseik, een blik op het verleden van Dilsen

-om 10 u 45 houdt Katrien Houbey een voordracht over 'Mystieke vrouwen in de 13de eeuw in het graafschap Loon, het Prinsbisdom Luik en het Maasland'.

-om 11 u 30 zal Jeroen Reyniers het hebben over het Odiliaschrijn van 1292 uit de abdij Marienlof te Kerniel.

Het namiddagprogramma voorziet in een bezoek aan de geitenboerderij Ommersteyn te Rotem of een geleide wandeling door Oud-Dilsen.

Deelname aan de gouwdag kost 25 euro inclusief middagmaal, of 5 euro exclusief middagmaal.